

УДК 070:378.4 (477–25)КНУ«196» (049.32)

Книга про бунт студентів-журналістів епохи шістдесятництва¹

Михайло Скорик
член національної Спілки
журналістики

У третьому числі «Українського інформаційного простору» (2019, ч. 1/3) надрукована стаття відомого українського опозиційного журналіста-шістдесятника Михайла Скорика «Бунт на факультеті журналістики Київського університету 1965 року як реакція студентів на початок згорання хрущовської відлиги». Вона закінчувалася тим, що автор мав намір продовжити цю тему. Йшлося про конечну необхідність здійснити записи спогадів живих нині учасників того бунту та написати й видати про кожного з них біографічні розповіді, побудовані винятково на архівних матеріалах.

Маємо приємну новину: автор дотримав слова і подарував редакції щойно видану книгу. Побачила вона світ наприкінці 2019 року у київському видавництві «Кит» і має назву «На пожарищі власного серця. Студентський бунт — рік 1965».

Ця книга є продовженням документального дослідження автором «справи Матвія Шестопала» — одного з ровесників українського Шістдесятництва. Майже забуту нині Особистість, пам'ять про яку повертається із небуття лише останнім часом. За вказівкою влади з посади викладача фахових дисциплін факультету журналістики було звільнено доцента, кандидата філологічних наук, журналіста-практика з багаторічним досвідом праці в центральних газетах Матвія Шестопала. На захист свого улюбленого викладача стало тоді чи не все студентство київського журфаку.

Той своєрідний бунт виявився нечуваним для партійних ідеологів і набрав широкого розголосу. До ЦК компартії України було скеровано лист-ультиматум. Позиція майбутніх журналістів була такою: «Якщо доцент Шестопал М. М. не буде поновлений на факультеті, всі, хто нижче підписалися, залишать університет».

Лист підписали 67 студентів різних курсів факультету. Система жорстоко розправилася з підписантами, серед яких — і автор цієї книги.

Через багато років Михайло Скорик вирішив піти в архіви в пошуках відповіді на запитання, яке не давало спокою упродовж усієї непростой журналістської біографії: як склалася доля кожного з тих 67 підписантів?

Фрагмент із цієї книги переконає читача в її непроминальності, пізнавальності й актуальності.

1 Скорик М. Т. На пожарищі власного серця. Студентський бунт — рік 1965. К.: Кит, 2019. 300 с. іл.

A BOOK ABOUT STUDENTS- JOURNALISTS' REBELLION OF THE PERIOD OF SIXTIERS

Mykhailo Skoryk

Member of the National Writers and Journalists
Union of Ukraine

The third issue of "Ukrainian Information Space" (2019, part 1/3) published an article by Mykhailo Skoryk, a well-known Ukrainian opposition journalist, representative of the Sixtiers, entitled "Rebellion at Kyiv university Faculty of journalism in 1965 as a students' reaction to the beginning of Khrushchev's Thaw drawdown". It ended with the fact that the author intended to continue this topic. It was about the ultimate need to record the memories of that rebellion survivors and to write and publish biographical stories about each of them, based exclusively on archival materials.

We have good news: the author kept his word and presented the newly published book to the editors. It was published at the end of 2019 in Kyiv publishing house "Kyt" and is entitled "In the Fire of Own Heart. Students' rebellion — the year 1965".

This book is a continuation of a documentary study by the author "The Case of Matvii Shestopal" — one of the peers of the Ukrainian Sixtiers. Almost forgotten now Personality, the memory of which returns from oblivion only recently. Matvii Shestopal, an associate professor, candidate of philological sciences, and a journalist-practitioner with long-term experience in the central newspapers, was dismissed from the position of professional disciplines teacher at the Faculty of Journalism. Almost all students of Kyiv journalism faculty defended their favorite teacher.

That kind of rebellion turned out to be unheard of for party ideologues and gained wide publicity. An ultimatum letter was sent to the Central Committee of the Communist Party of Ukraine. The position of future journalists was as follows: "If Associate Professor M. Shestopal is not renewed at the faculty, all those who signed below will leave the university".

The letter was signed by 67 students of different faculty courses. The system dealt harshly with the signatories, including the author of this book.

Many years later, Mykhailo Skoryk decided to go to the archives in search of an answer to a question that had been troubling him throughout his difficult journalistic biography: what happened to each of those 67 signatories?

An excerpt from this book will guide the reader in its immutability, recognizability and relevance.

За роки Незалежності ми стали свідками появи із небуття багатотисяччя видатних постатей українського національного духу, втім числі й від недавньої доби — доби компартійного душогубства в Україні. Серед них воскресла і пам'ять про Матвія Шестоपालа, його навдивовижу мужню особистість.

Народився 7 листопада 1917 року. На Звенигородщині. Випускник Київського університету в рік нападу німецької воєнщини. Офіцер-фронтовик, учасник боїв на Калінінському та Сталінградському фронтах. Із 1943 року — фронтовий кореспондент, учасник Берлінської операції. По війні — журналіст-публіцист, педагог і науковець, доцент, кандидат наук факультету журналістики Київського держуніверситету.

«Памфлетист і фольклорист», «літератор і усвідомлений провісник українського Шістдесятництва», «борець за правду», «з кривдою воює», — так віншувало його студентство в день народження.

Постає Шестоपाल ще й на посаді декана факультету журналістики, хоча не тривалій, проте знаковій — вихователя думаючого патріотичного студентства. І водночас як постать, що не дала комуновладі зігнути себе в ідеологічну дугу, як у ті роки велося з багатьма його ровесниками. Він вистояв «на пожарищі власного серця», як сам визнавав, доносячи до нас вогненну силу вистражданого слова правди і честі. Сьогоднішні не лишень студенти бачать його барельєф і алею пам'яті з іменною стелою в Інституті журналістики Київського Національного університету ім. Т. Шевченка. На рідній черкаській Звенигородщині виховує підрастаюче покоління музей його імені в Неморозькій школі та постійно діюча експозиція в районному краєзнавчому музеї...

З нагоди 100-річчя від дня народження Матвія Шестоपालа 2018 року в Національній Спілці письменників відбувся добродійний вечір зі вшанування пам'яті майстра слова — Літератора, Перекладача, Педагога, Патріота — декана студентів-журналістів (1955–1957). У мережі інтернет можна прочитати про те вшанування.

В урочистостях взяли участь і виступили зі спогадами його учні, письменники, вчені, працівники преси й університетської науки: Ва-

дим Крищенко, Василь Яременко, Олександр Чорний, Микола Тимошик, Гриць Гайовий, Вадим Мицик, Микола Луків, Анатолій Краслянський, Іван Забіяка, Оксана Відоменко та інші.

«Ровесник жовтневого перевороту пройшов непростий шлях до істини, яка зробила його вільним у країні невільників, — написав з нагоди його ювілею «Урядовий кур'єр». — На відміну від обвішаних бойовими нагородами штабників, Матвій Шестопал мав лише два ордени: Червоної Зірки і Вітчизняної війни. Однак заслужена ним медаль «За оборону Сталінграда» в очах фронтовиків мала вищу ціну, ніж цілий іконостас зірок Героя на широких грудях генсека Брежнєва...» (Як Сталін Гітлера...).

Матвій Михайлович вирізнявся цільністю позиції в освітянському середовищі, як і в своєму житті попри інтриганські витівки ще з подачі його факультетських вірних носіїв радянської комуністичної журналістикотворчості. Бойовий гвардії-офіцер увійшов у фронтову журналістику у жовтні 1943 року військовим кореспондентом редакції газети 61-ої гвардійської стрілецької дивізії «Знамя победы». Студенти 60-х років минулого сторіччя захоплювалися образом свого улюбленого викладача зарубіжної преси з його листа, надісланого до газети «Красная Звезда» в 1942 році, опублікованого Іллею Еренбургом у книзі спогадів «Люди. Годы. Жизнь»²:

«Мне хочется быть точным, я боюсь каждый раз, что теперешние оценки могут повлиять на изложение прошлого. Приведу отрывки из письма, написанного мне в сентябре 1942 года фронтовым капитаном Матвеем Шестопалом, оно у меня сохранилось:

«У меня пропали жена, ребенок (говорю, как о вещи «пропали» — люди в оккупированных краях пропадают хуже вещей). Мою милую голобоглазую Украину распяли паскудные немцы... Никогда я так не дрожал за судьбу своего отечества, как теперь. Только и слышишь, что отошли на новые рубежи, что враг теснит наши войска... Когда мы кончим войну, помоем руки и сядем судить, кто что сделал для того, чтобы спасти страну, вспомним тех, кого нужно вспомнить и кого следует жестоко высечь за нерадивость или жульничество... Возможно, печать старалась учить общество на хороших примерах и получалось, что в нашей социальной жизни ни сучка, ни задоринки. Дорого нам обходится эта дидактика! Сталин бьет в набат. Газеты не преминут сейчас же поднять шумиху, сделать из этого очередную кампанию. Успокоить себя и других прежде даже, чем кончится «историческая» кампания. Они ведь кричали: «Не забывайте мудрых исторических слов сверхгениальнейшего (это обязательно, хотя в этом меньше всего надобности) Сталина. Но наша граница

2 Эренбург И. Люди, годы, жизнь. Воспоминания. Кн. 5. Новый мир. 1963. № 1–3.

на замке, ее надежно защищают верные часовые и т. д.)... Это же самоубийство!.. В общем, многое мы делали плохо и за это сейчас отдуваемся. Я думаю, что не только мы немцам мозги вставим, но и некоторым нашим. Война нас многому научит».

Не знаю, дожил ли капитан М. Шестопал до наших дней. Да и о многих других мне ничего не известно. Я писал в те годы:

Слов мы боимся, и все же прощай!
Если судьба нас сведет невзначай,
Может, не сразу узнаю я, кто
Серый прохожий в дорожном пальто...
Странно устроен любой человек:
Страстно клянется, что любит навек,
И забывает, когда и кому...
Но не изменит и он одному:
Слову скупому, горячей руке,
Ржевскому лесу и ржевской тоске...»

Війна, на жаль, багатьом нашим не вставила мізки і мало чому навчила. Особливо задля тих, хто виборів фронтове право залишитися усвідомленим українцем своєї блакитноокої України і людиною патріотичної честі.

«Автора багатьох наукових праць і навчальних посібників із зарубіжної преси 1965 року звинуватили в «українському буржуазному націоналізмі» — за підтримку вимог студентів про поліпшення навчального процесу на факультеті. Його виключили з партії та заборонили працювати в університеті. Комусь це може видатися фанатизмом і нікому не потрібною самопожертвою, якби Василь Симоненко, В'ячеслав Чорновіл, Борис Олійник, Микола Шудря, Віктор Полковенко, Іван Білик, Микола Сом, Вадим Крищенко, Віталій Коваль, Степан Колесник і десятки знакових творчих особистостей не були вихованцями Матвія Шестоपालа. Для них він став не лише наставником, а й прикладом, — зазначено на сайті «Урядовий кур'єр» видання Кабінету Міністрів України. — Нині, коли нас переконують, що завдання працівників ЗМІ — просто інформувати про події й збирати коментарі фахівців та експертів, згадаймо, що репресований корифей журналістики започаткував в СРСР епоху думаючих журналістів. Не менші його заслуги в обстоюванні українства...»³.

У щоденнику 7 травня 1966 року Матвій Михайлович записав:

«До 50-річчя радвлдади треба прийти з барабанним боем, а тут судові процеси затіяли місцеві дурники (ну, звичайно ж, з наказу московських верхів... Учора судили українських інтелігентів, а сьогодні

3 Шпак В. Репресована совість журналістики. Урядовий кур'єр. 2017. 7 листоп.

торжества опереткової дружби народів! Не годиться). Думайте, провінціали!

... Не можна не рахуватися з громадською думкою, якщо не своєю, вітчизняною, то хоч світовою. Це вже прогрес. Шкода — років мало лишилося, а то БУТИ Б МЕНІ СВИДКОМ ПАДІННЯ ЦІЄЇ ГАНЕБНОЇ ІМПЕРІЇ...

Хочеться написати Хрущову. Він все ж таки обезсмертив себе поваленням культу і деякою демократизацією суспільного життя. Напишу! Хай лишиться хоч для нащадків, для історії, для ПРАВДИ! Я їй служив і до скону служитиму»⁴.

Коротка в часі епоха хрущовської відлиги все ж сприяла незалежному становленню спеціальності «українська радянська журналістика» та започаткуванню проявів інакодумства в лавах студентів наступних наборів «ідеологічних бійців партії».

На перший погляд, не пов'язувані між собою поняття «бунт» і «факультет журналістики», як скальпель і наркоз, але іноді стають спорідненими в діях. Адже без такого одвічно перевіреного інструментарію годі собі уявити медичну хірургію в лікуванні хвороб людського організму. Журналістика — ідейна основа ідеологічного організму будь-якої державної системи. Хіба передбачає вона бунтарське волевиявлення? Та ще й на ранній факультетській стадії плекання й формування фахівців партійної інформаційної «демократії»?..

... Події на факультеті в далекому 1965 році сьогодні насправді «заховані» в архівних протоколах партійних рішень бюро, парткомів, райкомів, міськкомів, аж до ЦК компартії України. А тоді за стінами гуманітарного Жовтого корпусу розбурханим юначим прибоєм загрозівало студентське поривання майбутніх журналістів, філологів, юристів та істориків.

Чому виник, означений переляканим парткомом і ректоратом «ультиматум», як адміністративна реакція на незвичну для партійної бюрократії тодішню непередбачувану партійну позицію студентської «Заяви» з факультету журналістики?

Відтворити ті події й детально осмислити їх можна в єдиний спосіб: доторкнутися до першоджерел, які розпорошені в архівних сховищах, у ще живих душах учасників, котрі зберігають у своїй пам'яті дати подій, імена, ситуації. Це непросто за відстанню часового виміру. Доба компартійної диктатури нищила людську гідність і честь у ідеологічного працівника, щоб вони не мали принципового значення. Бо кожен мав бути, як усі: глухонімим, підсліпуватим і слухня-

4 Компартійна інквізиція. Невідома спадщина Матвія Шестопада / упоряд. М. Скорик. Київ : КИТ, 2017. С. 120.

ним виконавцем єдино правильної історичної думки партійних рішень із Кремля.

Але ж були й такі, як Матвій Шестопал, не уподібнювані «як усі». Студенти знали, що як принциповий комуніст, він насмілювався публічно не погоджуватися з догматичною фарисейською наукою. Навіть у роки війни. Й ці іскри «вогню великого» передавалися майбутнім радянським журналістам. Тому й довіра до нього була беззастережно усвідомленою, бо бачили в ньому правдиву постать носія патріотичних чеснот і справедливості. І так беззастережно повстали проти бездарного викладацтва деякими «доцентами», проти майже суцільного засилля викладання російською, проти відсутності практичного компоненту в закріпленні здобутих знань. А потім так беззастережно захищати і його, коли збунтувалися, що «залишать університет», якщо Шестоपालа звільнять з університету і виключать із партії.

Один із ідейних вождів українського Шістдесятництва Іван Світличний скаже про той період з дошкульною правдивістю:

«У багатьох із нас одразу після ХХ з'їзду було багато наївного, рожевощогокого оптимізму, телячого ентузіазму, багато ілюзій, побудованих на піску; багатьом здавалося, що всі проблеми народного життя вирішаться одним махом, і нам нічого не лишається, як із високо піднятими прапорами урочисто марширувати до комунізму...»⁵.

Довірливі розворушені максималістські студентські душі, розчаровані цими подіями, заповзято шукали відповіді й «наснагу» в публікаціях газети «Правда», котру зачитували в кабінеті журналістики, як інформаційно-публіцистичний «Буквар».

Там побачили в публікаціях не лише актуальні завдання у професійному вдосконаленні, а й своєчасні акценти щодо тих, хто має нести знання і в університетській науці та виховувати майбутні кадри. І водночас приміряли на себе роль випускників у практичній роботі за фахом.

Обереги правдивої духовності, ніби людська святість, уславляють своїх волелюбних борців за долю свого рідного народу, а саме таким і був наш незабутній Навчитель.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

Компартійна інквізиція. Невідома спадщина Матвія Шестоपालа. Упорядник М. Скорик. К.: КИТ, 2017.

Мусієнко Олекса. Шістдесятники: звідки вони? Літературна Україна. 21 листопада 1996 р.

5 Мусієнко О. Шістдесятники: звідки вони? Літературна Україна. 1996. 21 листоп.

Шпак Віктор. Репресована совість журналістики. Урядовий кур'єр. 7 листопада 2017.

Як Сталін Гітлера до влади привів. Урядовий кур'єр. Доступно: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/yak-stalin-gitlera-do-vladi-priviv/>

Эренбург Илья. Люди, годы, жизнь. Воспоминания. Книги четвертая и пятая. Новый мир», М., 1963 г.

REFERENCES

Kompartiina inkvizitsiia. Nevidoma spadshchyna Matviia Shestopala. Uporiadnyk M. Skoryk. K.: KYT, 2017.

Musiienko Oleksa. Shistdesiatnyky: zvidky vony? Literaturna Ukraina. 21 lystopada 1996 r.

Shpak Viktor. Represovana sovist zhurnalistyky. Uriadovyi kurier. 7 lystopada 2017.

Yak Stalin Hitlera do vlady pryviv. Uriadovyi kurier. Dostupno: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/yak-stalin-gitlera-do-vladi-priviv/>

Erenburh Ylia. Liudi, hody, zhyzn. Vospomynanyia. Knyhy chetvertaia i piataia. Novyi mir», М., 1963 h.